

ДО МЕТОДИКИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ПРО ОСНОВНІ НАПРЯМКИ
ТА РЕЗУЛЬТАТИ
ЗАСТОСУВАННЯ
АВТОМАТИЗОВАНОЇ
СИСТЕМИ ОБРОБКИ
ДЖЕРЕЛ В ІНСТИТУТІ
АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ

С. О. Беляєва, О. М. Петрашенко

В Інституті археології створена інформаційно-пошукова система автоматизованої обробки археологічних джерел, провадиться розробка систем опису різних категорій археологічного матеріалу та їх програмного забезпечення.

Питання переходу до автоматизованої системи обробки джерел з археології України має багатолітню історію. Ще наприкінці 60-х років М. Ю. Брайчевським¹ запропоновано опис джерел по перфокартах з проведенням ручної, а надалі й машинної обробки інформації.

Протягом багатьох років колективом фахівців на чолі з В. Ф. Генінгом² здійснювалась систематична робота по вирішенню методичних питань автоматизованої обробки, домашньої підготовки матеріалів, уніфікації опису пам'яток та окремих категорій джерел, вийшло друком багато праць, присвячених розробці окремих питань та проблемі загалом. Здійснено експериментальні роботи по втіленню комп'ютеризації в практику археології. У останні десятиліття за участю фахівців з Інституту кібернетики було розроблено декілька програм для ЕОМ ЕС 1022 з типологізацією керамічних комплексів різних епох з урахуванням загального для всіх видів кераміки переліку ознак. Для цієї роботи розроблялись теоретичні засади комп'ютерної обробки археологічних матеріалів, зокрема перелік первинних ознак для різних видів джерел, визначення необхідного та достатнього розміру статистично достовірної вибірки та ін. Крім цього було розпочато створення іншого напрямку впровадження комп'ютеризації в археології, а саме інформаційно-пошукових систем для фондової та архівної роботи.

Усе це підготувало можливості практичного застосування автоматизованої системи обробки джерел. У 1987—1988 роках на базі сектору джерелознавства було практично завершено створення інформаційно-пошукової системи «Археолог» (Л. С. Гераськова), за участю фахівців з КДУ проведено дослідження можливості застосування методів математичної статистики для класифікації поховального обряду на підставі стратиграфічних даних (А. В. Ніколова). На основі інформаційно-пошукової системи був створений перший комп'ютерний каталог колекцій археологічних фондів за розділами: первісна, скіфо-антична, слов'яно-руська археологія; а також зроблена спроба створення бази даних з антропології. У зв'язку з відсутністю власного машинного парку всі ці роботи здійснювались на базі аренди стаціонарної ЕОМ СМ 1420 в обчислювальному центрі «Річфлоту». Уже на початку визначилася необхідність розробки декількох напрямків комп'ютеризації:

©С. О. БЕЛЯЄВА, О. М. ПЕТРАШЕНКО, 1995.

- удосконалення інформаційно-пошукової системи та переведення її на персональні комп'ютери;
- створення сервісних програм, що поліпшують роботу з системою;
- розробка дослідницьких програм, зокрема математичних методів обробки різних видів археологічних джерел, наприклад антропологічних;
- розробка підходів до автоматизованої обробки архівної інформації;
- розширення комп'ютерної грамотності співробітників Інституту археології, які здійснюють роботи в цих напрямках або бажають придатись до виконання тем.

Поставлено також питання про створення речових банків даних з археології та розробку системи введення графічної інформації.

Подальший розвиток автоматизованої системи здійснювався на основі персональних комп'ютерів, які з'явилися у цей час в Інституті археології. У 1990—1992 рр. продовжено створення бази даних з археологічних джерел наукових фондів за матеріалами новобудовних експедицій у Запорізькій області (С. М. Івлєв, О. М. Петрашенко), а також перекладено на персональний комп'ютер існуючий на ЕОМ СМ-1420 каталог колекцій для подальшого розвитку інформаційно-пошукової системи. Розроблено систему опису комплексу давньоруських пам'яток «городище — селище — могильник» з описом інвентаря за категоріями матеріалу на прикладі колекції з давньоруських пам'яток поблизу с. Шестовиці Чернігівської області (С. О. Беляєва, О. М. Петрашенко, Н. В. Блажевич). Крім суто археологічних, підготовлено банки даних за краніологічними матеріалами епохи неоліту (І. Д. Потехіна), одонтологічними матеріалами черняхівської культури (С. П. Сєгеда, Л. В. Литвинова). Уперше в Європі створена та заповнена автоматизована база даних з палеоботаніки, яка вміщує матеріали починаючи з трипільського часу до Давньої Русі (Г. О. Пашкевич, О. М. Петрашенко). Для підготовки комп'ютеризації наукового архіву була створена картка автоматизованого обліку звітів та розроблена база даних по архіву на основі програмного комплексу «CDC ISIS», рєкомендованого ЮНЕСКО для використання у бібліотеках та архівах.

Зараз продовжується розвиток основних напрямків комп'ютеризації. Значно розширюється тематика та обсяг банків даних за археологічними та антропологічними джерелами. Роботи виконуються в багатьох відділах Інституту: епохи бронзи (М. Ю. Відейко), ранньослов'янської археології (С. П. Пачкова), сектору антропології (С. П. Сєгеда, Т. Н. Назарова, Л. В. Литвинова), сектору природничих методів (Г. О. Пашкевич, О. П. Журавльов), сектору джерелознавства (С. О. Беляєва, Н. В. Блажевич, О. М. Петрашенко, В. М. Корпусова). Розробляється система базових програм для роботи з керамічними комплексами і сервісних програм для полегшення роботи в одній з них — системі «Парадокс».

Таким чином, протягом останніх років уперше в Україні вдалося створити інформаційно-пошукову систему автоматизованої обробки археологічного матеріалу, розпочато накопичення банків даних за різними типами джерел. Постійно триває робота по вдосконаленню методів обробки та програмного забезпечення, систем опису та переліку первинних ознак різних джерел.

Примітки

¹ *Брайчевський М. Ю.* Археологія і кібернетика // Археологія.— К., 1968.— Т. XXI.— С. 36—49; *Брайчевський М. Ю.* Археологія і кібернетика. Застосування великих ЕОМ в археологічному дослідженні // Археологія.— 1972.— № 5.— С. 41—52.

² *Генінг В. Ф., Пустовалов С. Ж., Розанов С. А.* Опыт применения ЭВМ для первичной обработки керамики // АОУ в 1976—1977 гг. Тезисы докл. XVII конф. Института археологии АН УССР.— Ужгород, 1978.— С. 14, 15; *Генінг В. Ф.* Про застосування формалізовано-статистичних методів і ЕОМ в археології // Вісник АН Української ССР.— 1979.— № 8.— С. 85—89 та ін.

Одержано 2.11.94